देयकीर्त्तनादिति ष्टुत्रिंशन्मते पाठः व्याख्यातश्च हेमाद्रिणा "देयकीर्त्तनोत्तरकालं दत्त्वेत्यर्थः।

विष्णुधर्मोत्तरेऽपि "ब्रह्मस्व नाम गृह्णीयाद्दानीति ततो वदेत्। तोयं दद्यात्तथा दाता दाने विधिरयं स्मृतः"। व्यासः "नामगोत्रे समुच्चार्य्य प्रदद्याच्छ्रद्धयान्वितः। परितुष्टेन भावेन तुभ्यं सम्प्रददे" इति। सम्प्रदानवाक्येऽहं-प्रयोगमाह कात्यायनः "अहमस्मै ददानीति संप्रदानाभाषणं दीयते" एवञ्च सम्प्रददे ददानीत्येतयोर्विकल्पः स च व्यवस्थितः आत्मनामिफले सम्प्रददे परनामिफले ददानीति उभयपदित्वात् दाधातोः फलवति कर्त्तर्यात्मने पदं दृश्यते अफलवति कर्त्तरि परस्मैपदमिति पाणिनिस्मरणात्। अतएवात्मनेपदं परस्मैपदम् इत्येतयोरात्मने परस्मै इत्याभ्यां समाख्या सङ्गच्छते। ददानीत्यस्य दद इतिवत् वर्त्तमानार्थतेति। अतएव "सम्प्रदाय ददानीति" मनुनाप्युक्तं सङ्गच्छते अनुमत्यर्थं तु सम्प्रत्याभिधानमप्रयोजकमिति। श्राद्धादौ फलभागिनां गोत्राद्युच्चारदर्शनात् तदितरत्रापि तथोच्चारः। हारीतः "अथासद्द्रव्यदानमसत्यं यत्र दत्त्वा परितप्यते तद्दानमफलं यच्चोपकारिणे ददाति तन्मलं परिक्लिष्टं यच्च सोपधं ददाति अन्यत्रावितमल्पं यच्चापात्राय ददाति अनिष्टदानं भवति यच्चादत्त्वा प्रकीर्त्त्यते भयदानं यच्चाभयया ददाति क्रोधाद्राक्षसं यच्चाक्रुद्ध्य ददाति दत्त्वा वा क्रोशति अवज्ञातं पैशाचं यच्चावज्ञातं ददाति दत्त्वा वावजानीते सुमूर्खोत्तमसं यच्चाप्रकृतो ददाति एते दानोपसर्गायैरुपसृष्टं दानमप्रसिद्धमसत्यं भयशस्यमध्रुवफलं भवत्यल्पफलं चेति"। तर्हि त्यागानन्तरकाले, कस्मात्पश्चात्तन्नवेऽप्यदानमसमर्पणम्। उपकारिणे व्यसनोपकारिणे तदितरोपकारिणे तु दद्यः। "मातापित्रोर्गुरौ मित्रे विनीते चोपकारिणे। दीनानाथविशिष्टेभ्यो दत्तन्तु सफलं भवेत्"। तस्मात् यच्चोपकारपरहितम्। सोपधं यच्च अन्यत्रावितं चोपकारार्थं प्रकाशितम्। अनिष्टदानं यत्रवे दानं, अवोपानभेदः अप्रकृतोभयादिमात्। तथाच नारदः "अदत्तन्तु भवक्रोधकामशोकरुगन्वितैः। बालमूढ़ास्वतन्त्रार्त्तमत्तोन्मत्तापवर्जितम्। कर्त्ता ममेदं कर्म्मेति प्रतिज्ञाभेच्छया च यत्"। "प्रतिज्ञाभेच्छया सोपाधिदत्तमपाध्यसिद्धौ" इति विवादचिन्तामणिः। एतत्परमेव हारीतेन सोपधमित्युक्तम्"। हेमाद्रौ दानखं० दानाङ्गादिकं विस्तरेणोक्तं यथा "अथ दानाङ्गनिरूपणम्। तानि च प्रतिग्रहीतृ द्रव्यकालदैवब्राह्मणसंज्ञकानि। तदुक्तं भविष्यपुराणे "प्रतिग्रहीता द्रव्यञ्च कालो देशश्च पावनः। श्रद्धा च सात्विकी चेयं दानानामङ्गपञ्चकम्"।

तत्र प्रतिग्रहीतृपात्रनिरूपणम्। स्कन्दपुराणे देवीं प्रति ईश्वरवचनम् "श्रुतीनामाकराह्येते रत्नानामिव सागराः। विप्रा विप्राधिपमुखे! पूजनीयाः प्रयत्नतः"। विप्राधिपः चन्द्रः तद्वन्मुखं यस्याः सा तथा देवीसम्बोधनमेतत्। "यत्र वेदविदो विप्रा न प्राश्नन्त्युत्तमं हविः। न तत्र देवा देवेशि! हविरश्नन्ति कर्हिचित्"। तथाच तैत्तिरीयश्रुतिः "यावतीर्व्वै देवतास्ताः सर्व्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्तीत्यादि"। "वियदित्युच्यते व्योम प्रकारः प्रापणे स्मृतः। दिवं सम्प्रापयन्त्येते दातॄन् विप्रास्ततः स्मृताः। अपि नारायणोऽनलो ब्रह्मा स्कन्दोऽनिलः शिवो। तद्दानं नाभिनन्दन्ति यत्र विप्रा न पूजिताः। वेदाः प्रसादसुख-मायु-र्धर्म्मः सुखं धनम्। श्री-र्यशः-स्वर्गवासश्च तानू विप्रानर्च्चयेद्बुधः"। विष्णुधर्म्मोत्तरे श्रीभगवानुवाच "ब्राह्मणैः पूजितैर्नित्यं पूजितोऽहं न संशयः। निर्भृतस्तितैश्च निर्भृतस्ते तैरहं सर्वकर्म्मसु। विप्राः परा गतिर्मह्यं यस्तान् पूजयते नृप!। तमहं स्वेन रूपेण प्रपश्यामि युधिष्ठिर!। काणाः कुण्ठाश्च षण्डाश्च दरिद्रा व्याधिताश्च ये। एवंरूपाश्च ये विप्राः पश्य रूपं ममैव ते"। इतन्तु ब्राह्मणजातिमात्रस्तुतिपरम्। याज्ञवल्क्यः "तपस्तप्त्वाहजद्ब्रह्मा ब्राह्मणान् वेदगुप्तये। तन्मात्रं पितृदेवानां धर्मसंरक्षणाय च"। मनुः "नास्ति विप्रसमो देवो नास्ति विप्रसमो गुरुः। नास्ति विप्रात् परः शत्रुर्नास्ति विप्रात् परो विधिः"। वह्निपुराणम् "न जातिर्न कुलं राजन्! न स्वाध्यायः श्रुतं न च। कारणानि द्विजत्वस्य वृत्तमेव तु कारणम्। किं कुलं वृत्तहीनस्य करिष्यति दुरात्मनः। जनयः किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु। नैकमेकान्ततो ज्ञात्वा पठनं हि विधीयते!। वृत्तमन्विष्यतां तात! रक्षोभिः किं न पठ्यते। बहुना किमधीतेन नष्टस्येव दुरात्मनः। तेनाधीतं श्रुतं वापि यः क्रियामनुतिष्ठति। अपाकस्य यथा तोयं स्वदते च यथा पयः। दूष्यं स्यात् स्वानदोषेण, वृत्तहीनं तथा श्रुतम्। तस्माद्विद्धि महाराज! वृत्तं ब्राह्मणलक्षणम्। अथर्वदोऽपि दुर्वृत्तः